

DOKUMENTTI

JUHANI WIIO, 1979

Määrättyä tarkastamaan YK Juhani Wiion lisen-
siaattitutkielema "Yhteiskunnan rakennemuutos
ja televisio, Tutkimus toisen televisiokanavan
omatuottoisen asiaohjelmiston kytkennöistä
yhteiskunnalliseen rakennemuutosprosessiin
vuosina 1965-1978" esitän siitä lausuntonani
kunnioittavasti seuraavaa.

1. Työn esittely ja yleinen luonne

Tutkimuksessa tarkastellaan tv 2:n omatuot-
toisen asiaohjelmiston sekä kvantitatiivisia,
kvalitatiivisia että ajallisia kytkentöjä suo-
malaisessa yhteiskunnassa vuosina 1965-1978
tapahtuneeseen rakennemuutosprosessiin, teol-
listumiseen, kaupungistumiseen yms. Tutkimuk-
sen keskeisenä tarkoituksena on selvittää, mis-
sä määrin ja millä tavalla mainittu yleisradio-
toiminnan osa-alue on yhteiskunnallisen raken-
nemuutoksen tiedostanut ja kuinka nopeasti.

Käytetty empirinen aineisto jakaantuu kah-
teen osaan, toisaalta empiriseen perusaineis-
toon joka koostuu kaikkiaan 2900 tutkittavana
aikana tv 2:n kanavalla lähtetystä omatuottoi-
sesta asiaohjelmasta, ja toisaalta varsinais-
een tarkemmin eriteltyyn empiriaan joka koos-
tuu 158 em. perusaineistossa mukana olevasta,
yhteiskunnallista rakennemuutosta, sen syitä,
olemusta ja seurauksia käsittelevästä, syväl-
lisen yhteiskunnallisen informaation tarjoami-
seen pyrkivästä tv-ohjelmasta.

Tutkimusmetodina on käytetty objektiivisuus-
tutkimuksessa yleistyvää ns. nurinkäännettyä
metodia, jonka mukaan ensin on pyritty kuva-
amaan mitä objektiivisessa todellisuudessa on
tutkimuskohteeseen liittyen tapahtunut ja sen
jälkeen vertailemaan tutkittavaa sisältöä tä-
hän extra media datan luontoiseen tapahtuma-
sarjan kuvaukseen.

Tuloksista totean lyhyesti seuraavaa. Tv
2:n on todettu tiedostaneen yhteiskunnallisen
rakennemuutoksen parhaiten tämän vuosikymme-
nen alkupuolella eli vuosina 1970-73. Määräl-
lisesti sen yhteiskunnallisen rakennemuutoksen
käsittelyn on todettu painottuneen näille vuo-
sille. Myös laadullisesti on tutkittavan yksi-
kön todettu tiedostaneen yhteiskunnallisen ra-
kennemuutoksen kattavimmin tutkimusjakson kes-
kivaiheilla. Eri indikaattoreilla mitattuna
sen rakennemuutoksen kuvauksen on todettu tuo-
neen tuolloin parhaiten esille muutokseen vai-
kuttaneita tekijöitä ja muutoksen seurauksia.
Yleisesti ottaen on tv 2:n omatuottoisen asia-
ohjelmiston kykyä tiedostaa puheena oleva on-
gelma ja välittää siitä tietoa katsojille joka
tapauksessa tulkittava puutteelliseksi.

Mitä tutkielman yleiseen luonteeseen tulee,
sen voidaan sanoa useassa suhteessa heijasta-
van tiedotusopillisen yhteisön tämänhetkistä
kehitysvaihetta ja tilaa.

Työn yhtenä ongelmana on eklektismi, tieto-
jen ja ideoiden keräileminen verraten epäitse-
näisesti eri lähteistä ja eri suunnilta ilman
eheää, koherenttia teoriarakennelmaa joka jän-
teväittäisi koko tutkimusta; kyseessä on sama
alalla toki tiedostettu eklektismi josta esim.
Kaarle Nordenstreng kirjoittaa Tiedotusoppi-
kirjansa uusimmassa laitoksessa. Wiion miinuk-
seksi jää lähinnä se, että hän ei tarjoa var-
sinaisesti mitään kovin omaperäistä ja luovaa
teorianrakentamisen yritystä työnsä peruskehi-
koksi.

Wiio toki esittää työnsä taustaluvuissa
runsaastikin teoreettisiksi tarkoitettuja nä-
kökohtia, mutta ne jäävät valitettavasti ni-
menomaan tiedotusopin näkökulmasta tarkastel-
tuina eli tv-ohjelmistoon vaikuttavien teki-
jöiden inventointina pääasiassa abstrakteiksi.
Tähän abstraktisuuteen joudun sen suuren mer-
kityksen vuoksi lausunnossani vielä tarkemmin
palaamaan.

Kolmanneksi Wiio on tietyllä tavalla ymmärlä tutkimuksen ja käytännön välisen suhteen edessä. Toisaalta hän itse käytännön journalistina - aivan oikein - haluaa että tiedettä ja käytäntöä ei eroteta toisistaan erillisiksi saarekkeiksi (ks. Saatteeksi, s. 1), mutta samalla hän (Saatteeksi, s. 5) katsoo että nykyisin on monille tiedotusopillisille töille vierasta halu "löytää käytännön työssä hyödynnettävissä olevaa perustietoa"; myös jatkossa hän eräissä kohdin sivuaa tieteen ja käytännön välisen suhteen kysymyksiä minusta sekavasti. Tosiasia - joka Wiioille ehkä ei ole täysin valjennut - on että vain tieteellisesti, myös ja nimenomaan teoreettisesti korkeatasoinen tutkimus pystyy "ylittämään käytännön" ja lopulta maksimaalisella tavalla hyödyttämään käytäntöä.

2. Työn ongelma: abstraktisuus

Abstraktilla tarkoitan tässä yhteydessä tutkimusotetta, jolla asioita valaistaan vain joiltakin puolin, ja konkreettisella vastaavasti otetta, jolla asioita valotetaan kaikilta olennaisilta puoliltaan ja kaikissa olennaisissa yhteyksissään. Tästä näkökulmasta katsottuna Wiion taustateorioinnin abstraktisuus on vakava puute, jonka loogisesti on pakko vaikuttaa myös jatkossa seuraavaan empiriaan etenkin tulintojen osalta ja joka tässäkin tapauksessa siihen vaikuttaa.

Tyypiesimerkkejä Wiion abstraktista otteesta ovat hänen kaavionsa (esim. "Television tiedotusprosessi" s. 58, "Parlamentaarisen vallankäytön kanavoituminen television tiedotusprosessissa s. 71 ja "Ohjelmaidean kulku television organisaatiossa" s. 75; samantyyppisiä esiintyy myös yhteiskunnallisen rakennemuutoksen kuvauksessa). Tämäntapaisiin kaavio-laatikkoihin sisältyvät käsitteet (tyyppiä "Tiedon esineellistäminen" s. 58, "Yleisradion ohjelmaneuvoitot" s. 71, "ohjelmapolitiittinen jälkikontrolli s. 75 jne.) epäilemättä auttavat jäsentämään tapahtuneita ilmiöitä ja prosesseja - kuten Wiio työn tarkastustilaisuudessa sanoi - mutta se ei tieteellisen työn

anniksi riitä. Tarkastelusta olisi tullut konkreettista vasta täyttämällä em. laatikot konkreettisella aineistolla, ts. tutkimalla konkreettisesti eri prosessien kulkua esim. Yleisradion sisällä vuosina 1965-78 ja eri tekijöiden osuutta siinä. Yllättävintä on todeta, miten Wiio lyö laimin ideologis-politiittisten tekijöiden osuuden osoittamisen tässä yhteydessä.

Yksi selitys sille miksi Wiio ei eri tekijöiden vaikutuksen selittämiseen ole varsinaisesti pyrkinytkään löytyy s. 83: siinä hän toteaa tv:n tiedotusprosessissa syntyvän viiveen mittaamisen vaikeuden, ikään kuin positivismin perinteen mukainen kvantifioiminen, mittaaminen, olisi ainoa tapa tutkia asiaa.

3. Työn ongelmia: kysymys joukkotiedotuksen, etenkin Yleisradion funktioista ja toimintaa säätelevistä normeista

Vain vähän ilkeillen ja parodioiden voisi Wiion työtä luonnehtia sanomalla, että tekijä siinä joutuu toteamaan että tv-ohjelma 2 ei olekaan kuvannut yhteiskunnan rakennemuutosta niin moitteettomasti kuin saattaisi toivoa.

Kieltämättä Wiio työssään eri yhteyksissä osoittaa tuntevansa tv-ohjelma 2, Yleisradion ja koko joukkotiedotuksen toimintaa vaikeuttavia, pohjimmiltaan ensi sijassa yhteiskunnallisia tekijöitä varsin hyvinkin (siihen viittaa jo hänen hypoteesinsa s. 8). Mutta eheän näitä asioita koskevan teorian puuttuessa hänen käsityksensä Yleisradion ja joukkotiedotuksen yhteiskunnallisista funktioista ja loogisesti niihin liittyen toimintaa säätelevistä normeista jäävät kuitenkin sekavan tuntuisiksi. Yksi tapa kuvata tätä tilannetta olisi sanoa, että Wiio ehkä sekoittaa joukkotiedotuksen ihannefunktiot hypoteettisessa "ihanneyhteiskunnassa" ja sen tosiasialliset funktiot konkreettisissa historiallis-yhteiskunnallisissa tilanteissa, samoin hän ehkä sekoittaa ihannenormit ja tosiasialliset normit.

Tämä puolestaan vie hänen analyysiltään jännevyyttä ja on osaltaan johtanut mm. siihen, että työn Epilogi-luku - jolta voitaisiin odottaa laajojen näköalojen avaamista - jää varsin latteaksi.

4. Työn läpivieminen

Edellä sanottu ei suinkaan tarkoita sitä, että Wiio ei olisi vienyt läpi tutkimustyötään ilman ansioita. Hän on suhteellisen karkean-tuntuisen luokitusrungon avulla (ks. liite 3) eritellyt em. 158 ohjelmaa, ja on todennäköistä että "striktimmän" tuntuoisella pikkutarkalla sisällön erittelyllä ei olisi päästy parempaan tulokseen. Toisin sanoen Wiio on tehnyt järkevää objektiivisuustutkimusta em. nurinkäännyllä menetelmällä, vaikka ei olekaan vähääkään kehittänyt eteenpäin sisällön erittelystä tai objektiivisuustutkimuksen teoriaa, metodologiaa tai metodiikkaa.

Eräät Wiion löydökset ovat todella kiintoisia. Näitä ovat esim. tiedot siitä, miten tv tutkimuksen alkuvuosina pääasiassa "kirjasi" tapahtunutta rakennemuutosta (s. 184), samoin kuin tiedot siitä mitkä kaikki tärkeät syvemmat rakennemuutokseen liittyvät tekijät tv löi laimin ohjelmissaan esim. tietyllä myöhemmällä jaksolla (s. 187). Valitettavasti Wiio ei kuitenkaan sido tuloksiaan jännevaksi kokonaisuudeksi, mikä ehkä taas olisikin vaatinut lujempaa teoreettista kehikkoa tuekseen.

Työn kehittämättömistä ideoista herkullisin kenties on ajatus siitä, mihin tv audiovisuaalisena välineenä ehkä sopii ja mihin ei ("audiovisuaalinen tiedotusväline on objektiivista todellisuutta tiedostaessaan vahvimmitaan silloin, kun se tiedostaa sitä yksilötason kokemusten ja tajunnan kautta", s. 196) - riippumatta siitä onko se tosi vai ei.

5. Loppuarvio

Parempi teoria olisi vienyt Wiion tuloksiin, jotka nykyisiä syvämmämpiä ja jännittävämpiä hyödyttäisivät suuresti myös käytäntöä; tämä on näkemysni teorian ja käytännön suhteesta.

Mutta tällaisenaakin Wiio on vakavine puutteineenkin sympaattinen yritys selvittää vaikeaa ja alan tutkimuksessa eri maissa aniharvoin jos koskaan esiin otettua ongelma-alueita. Yritys on onnistunut kyllin hyvin, jotta voin

varauksitta esittää sen hyväksymistä opinnäytteenä yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkintoa varten.

Pertti Hemäus
professori

Yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle

Yhteiskuntatieteiden maisteri Juhani Wiion lisensiaattityöksi tarkoitettaman tutkimuksen Yhteiskunnan rakennemuutos ja televisio. Tutkimus toisen televisiokanavan omatuottoisen asia-ohjelma-aineiston kytkennöistä yhteiskunnalliseen rakennemuutosprosessiin vuosina 1965-1978 toiseksi esitarkastajaksi määrättyä esitän lausuntona tutkimuksesta seuraavan.

Tutkimuksen perusajatus, pyrkimys tarkastella joukkotiedotusvälineiden valmiuksia välittää yleisöilleen tietoutta yhteiskunnan rakennemuutoksista, on erittäin huomionarvoinen. Empiirisen kommunikaatiotutkimuksen laajassa kansainvälisessä florassa esikuvia tällaisesta, tietoinstituutioiden itsearvioinnille keskeisestä tutkimusalueesta ei juuri ole. Lähimpänä voi mainita vain yksittäisten yhteiskunnallisten tapahtumien tiedottamista kuvaavat raportit, mutta näissä empiria ja sen käsittely on kokonaan eri pohjalla. Kuten useimmiten uudelle tutkimusalueelle tultaessa, tässäkin tarkastettavana olevassa tutkimuksessa on törmätty hyvästä perusideasta huolimatta toteutusvaikeuksiin.

Tässä työssä suurimmat vaikeudet ilmenevät työn rakenteen jäsentymättömyytenä, käsite- ja teoriapohjan puutteellisuutena sekä aineistosta saatavien johtopäätösten vaikeana yleistettävyytenä. Myös raportoinnin rakenteelliset ongelmat ovat ilmeiset. Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutosten kuvaus, joka tutkimuksen päätavoitteisiin nähden kuuluisi raportin rakenteessa alisteiseen asemaan, on nyt nousut lähes omaksi itsenäiseksi kokonaisuudekseen, jonka rinnalla tutkimuksen päätavoitteisiin suoranaisemmin kuuluvat tarkastelut paikoin tuntuvat jääneen lähes sivuasioiksi. Si-

nänsä laaja ja työtä vaatinut aineisto, television toisella kanavalla vuosina 1965-1978 lähetetyistä omatuottoisista asiaohjelmista poimitut yhteiskunnalliseen rakennemuutokseen liittyvät ohjelmat, antaa lopulta varsin rajoitetut mahdollisuudet kommunikaatioteoreettisiin tai yleisradiopoliittisiin johtopäätöksiin. Jos halutaan lausua jotakin koko suomalaisesta yleisradiopoliitikasta tai sen painotuksista, kuten ns. informatiivisen ohjelmapolitiikan konkretisoitumisesta eri ajanjaksoina, olisi tarpeen saada aineistoa myös television ensimmäisen kanavan ja ääniradiokanavien ohjelmistosta. Jos taas olisi pyritty yksikkökohtaisen ohjelmatyön tuloksellisuuden ja siihen vaikuttavien tekijöiden arviointiin, vaihtoehtoina olisivat joko vertailukohdan hakeminen toisesta yksiköstä tai sitten yksikön sisällä tapahtuvien tiedonmuodostusporsessien ja ohjelmatyöhön vaikuttavien tekijäin tarkastelu.

Aineistonsa rajoissa kirjoittaja kuitenkin voi, varauksin, esittää sen empiirisen päätöksensä, että ns. informatiivisen ohjelmapolitiikan periaatteet alkoivat määrällisesti laajemmin näkyä asiaohjelmistossa vasta useiden vuosien viiveellä, ja vasta ajankohtana, jolloin oli jo ehditty yleisradioyhtiön johdon vaihduttua vaihtaa ohjelmapoliittista linjaa. Tämä ns. normalisoinnin nimellä tunnettu linjanmuutos oli siis sekin ilmeisesti viiveellinen ennen leviämistään laajemmin toimituksiin, toisen kanavan osalta ainakin.

Tarkasteltaessa koko yleisradiotoimintaa on helppo osoittaa joukko yksittäisiä informatiivisen ohjelmapolitiikan periaatteita vastanneita asiaohjelmia, joilla mm. katsojamääristä ja virinneestä yhteiskunnallisesta keskustelusta päätellen oli voimakas tiedollinen panoksensa - varsin varhain, ainakin vuodesta 1967 lähtien. Silti vastaa kyllä esim. jo Ogburnin havainnot ja kulttuurisesta viiveestä se, että informatiivisen ohjelmapolitiikan omaksumisen ensimmäinen laadullinen kärki on voinut esiintyä jopa vuosia ennen sen määrällisesti laajempaa toimituksellista omaksumista. Viittaamatta Ogburniin tekijällä kuitenkin esiintyy läheisyyttä ogburnilaiseen määrälliseen

tiedonkäsitteeseen sikäli, että jonkin ilmiön, tässä tapauksessa yhteiskunnan rakennemuutosten kollektiivista tiedostamista havainnoidaan enemmän tiedon määrällisenä kasvuna kuin laadullisena muutoksena. Tekijä kyllä puhuu rakennemuutoksen "olemuksen paljastamisesta" ja sisällyttää havaintolomakkeeseensa yleisarvion kunkin havainnoidun ohjelman kriittisyydestä, ja aineiston detaljitarkastelussa tuo esiin ohjelmien näkökulmien muutoksia. Varsinkin luvussa 11.2. myös seurataan ohjelmien painotuksen muuttumista kehityksen kirjaamisesta toisaalta valtion aluepolitiikan tukemiseen, toisaalta pyrkimykseen kokonaisvaltaisempaan eritelyyn, kuitenkin viivästyneenä ja jättäen yleisölle kertomatta yhteiskuntapolitiikan hallittavuuden mahdollisuuksista eri intressien kannalta. Näitä mielenkiintoisia havainnot ei kuitenkaan hyödynnetä pohtimalla kokoaviin johtopäätöksiin saakka niitä tekijöitä, jotka johtivat ohjelmissa nähtyihin laadullisiin muutoksiin. Siten raportin kokoavia johtopäätöksiä jää määrällisten ohjelmistomuutosten tarkastelu hallitsemaan.

Yleisesti on painotettava, että kommunikatioteoreettisten näkökulmien ja käytännön journalistisen todellisuuden havainnoinnin keskinäisen kohtaaminen olisi erityisen toivottavaa. Se on tässä tutkimuksessa jäänyt toteutumatta - ongelmana on teoriapohjaisen tai aikaisempaa empiriaa kasautuvasti hahmottavan tarkastelun niukkuus. Koottu aineisto ja sen tarkastelu on varmaan silti hyödyksi myöhempää tutkimuskäyttöä ajatellen. Väliillisestä, virikkeellisestä toimivasta aineistonsa käytöstä tekijä antaa itse näytön epilogissaan, joka rehdisti spekulatiivisena antaa yhden mielenkiintoisen näkökulman journalistisen käytännön muuttumiseen televisiossamme.

Tarkasteltavaa tutkielmaa olisi helpompi arvioida erillisinä osaraportteina kuin tieteelliseksi kokonaisuudeksi tarkoitettuna opinnäytteenä. Näillä osilla on kullakin oma mielenkiintonsa ja ansionsa, mutta tieteellisen kokonaisuuden kannalta ne eivät kiinteästi rakennu toisilleen, tavallaan ne eivät tarvitse toisiaan. Aluksi esitetty tiedon objektiivisuuden tarkastelu ja sitten joukkotiedotuksen viiveen kompo-

nenttien hahmottelu ovat periaatteessa tarpeen tutkimukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamisessa, mutta pääaineiston käsittelyssä näiden välineiden käyttö jää eräällä tavalla ulko-kohtaiseksi. Jälkimmäisen välineen, viiveen komponenttien osalta vika saattaa olla itse välineessä: jos "ajatuksellinen viive" koskee vain toimittajia jää "hallinnollinen viive" selittämättä niiltä osin kuin ohjelmapoliittista ohjausta harjoittava hallinto on sisäistänyt "ajatuksellisia" arvostuksia ja soveltaa niitä hallinnollisiin kontrollipäätöksiin. Toiseksi laajin osa tekstistä, yhteiskunnallisten rakennemuutosten tarkastelu, jää erilliseksi kokonaisuudekseen sikäli, että rakennemuutosta kuvaavien indikaattoreiden valinta ohjelmiston arviointia varten olisi ollut mahdollinen ilmankin kovin yksityiskohtaista muutosten kuvailua. Myöskään "yhteiskunnallisen rakennemuutoksen teoreettinen malli" ei ole jaksanut kasvaa itse havaintoaineiston tarkastelua syvällisesti hedelmöittäväksi teoriakehittelyksi. Niinpä hallitsemistavan muutoksen käsite on adoptoitu keskeiselle paikalle mallissa, mutta ei tule keskeiseen käyttöön kuitenkaan ohjelmiston muutosten tarkastelussa.

Työn arviointia ehkä helpottaa, jos arvioinnissa rajaudutaan tekijän tarkoittaman empiiri-

sen päätehtävän toteutumiseen ja jätetään arvioinnin ulkopuolelle tekstin ne erillisiksi jäävät osat, joita voidaan pitää lähinnä muistiin merkityksi valmistautumiseksi asetettuun empiiriseen tehtävään. Silloin voidaan todeta, että havaintoaineisto ja varsinkin ohjelmiston muutoksien luonnehdinta on konkreettisella tasolla hyödyllistä tietoutta ja rajoituksineenkin auttaa esim. myöhempää televisiojournalismin historiallista arviointia. Valitettavaa kuitenkin on, että tekijä itse ei ole sijoittanut havaitsemiaan ohjelmiston muutoksia historiallisiin yhteyksiinsä, yhteiskunnallisten vaikutusvoimien kokonaisuuteen, jossa nimenomaan yleisradiopolitiikan kohdalla varsinkin puolueiden ja niiden takana olevien yhteiskunnallisten voimien vaikutussuhteet muuttuivat merkittävästi tutkitun ajanjakson eri vaiheissa. Aikaisemmat tutkimukset yleisradiopoliittisesta mielipiteenmuodostuksesta ja lehdistökirjoittelun osuudesta siihen (V. Pietilä; T. Varis; P. Suhonen jne.) olisivat antaneet pohjaa konkreetimmalle tarkastelulle.

Kokonaiskäsityksenä edellä esitetystä näkökohdista päädyn puoltamaan YK Juhani Wiion tutkimuksen "Yhteiskunnan rakennemuutos ja televisio" hyväksymistä tiedotusopin lisensiaattitutkimuksena.

Tampereella 7. joulukuuta 1979

Yrjö Littunen

ILMOITUKSIA

VIIDES Pohjoismainen tiedotusopillinen konferenssi

Seuraava, järjestyksessä viides pohjoismainen tiedotusopillinen konferenssi pidetään kesällä 1981 Reykjavikissa. - Asia on varmistunut kuluneen syksyn ja talven aikana käydyissä neuvotteluissa, joissa Islannin opetusministeriö on osoittanut suurta kiinnostusta konferenssia kohtaan ja luvannut myös taloudellista tukea. Islantilainen tiedotustutkija Torbjörn Broddason on selvittänyt myös charter-matkan järjestämisen mahdollisuuksia ja todennut ne suhteellisen hyväksi; matkakustannukset eivät toisin sanoen kohoa kohtuuttomiksi. - Konferenssin tarkka ajankohta, sen yleisteema ja yksityiskohtainen sisältö ovat toistaiseksi kaikki avoimia kysymyksiä. Niitä ryhdytään ratkomaan tänä keväänä kokoontuvassa suunnitteluryhmässä, johon Suomen tiedotustutkijayhdistykset ovat valinneet edustajikseen Pertti Hemänuksen ja Risto Sinkon. Niitä, joilla on konferenssia koskevia ehdotuksia ja toivomuksia, pyydetään ottamaan yhteys jompaan kumpaan heistä. (PH-s)